

Opgaven i teoretisk pædagogikum 2018-19

Tema 2: Faglig mundtlighed

Et af kendetegnene ved de danske gymnasiale uddannelser er, at de er meget mundtligt orienterede. Den mundtlige, klassebaserede undervisning er central, ligesom der er mundtlige eksaminer. Mundtlighed – at tale og at lytte – er redskaber til at lære. Evnen til at kunne formulere sig – *oracy*, som Mads Th. Haugsted kalder det¹ - er væsentlig i forhold til gymnasiets almindelige sigte, herunder forberedelsen til aktiv deltagelse i et demokratisk samfund.

Mundtlig aktivitet fremhæves i alle læreplanerne. Fx skal eleverne i biologi på stx og htx kunne ”formulere sig struktureret såvel mundtligt som skriftligt om biologiske emner og give sammenhængende faglige forklaringer”, og ”der lægges vægt på varierende undervisningsformer, på elevens aktive rolle gennem dialog, undersøgelse, dokumentation og formidling og på at styrke elevernes mundtlige [...] formidlingsevne”. De mundtlige eksaminers form er den faglige samtale, og i alle læreplaner findes formuleringer som ”eksaminationen former sig [...] som en samtale mellem eksaminand og eksaminator”. Den kommunikative kompetence står centralt.

I reform 2017 er der kommet en ny mundtlig eksamensbegivenhed, idet eleverne skal forsvare deres studieområdeprojekt (SOP) eller deres studieretningsprojekt (SRP) ved en mundtlig eksamen.

Olga Dysthe har med sin bog *Det flerstemmige klasserum*² sat en dagsorden for dialogisk klasseundervisning i alle fag. Dysthe peger bl.a. på, at dialogisk undervisning er karakteriseret ved ”autentiske spørgsmål”, ”optag af elevsvar” og af ”høj værdsætning af det, eleverne siger”, og at en sådan undervisning er vidensproducerende og meningsskabende.³ Ifølge Dysthe står en ægte dialogisk undervisning i modsætning til en ’monologisk dialog’, der foregår i såkaldte IRE-sekvenser: Læreren spørger (tager Initiativ), en elev svarer (Responderer), og læreren siger, om det er rigtigt (Evaluerer).⁴

¹ Haugsted, Mads Th. (2013). Mundtlighed, kommunikation og undervisning. I Damberg, Erik m.fl. (red.). *Gymnasiepædagogik – en grundbog. 2. udgave*. København: Hans Reitzels Forlag. Videre referencer til Haugsted i denne. Nadja R. Rathje siger, at literacy er en kombination af evnen til at kunne lytte, tale, læse, skrive og tænke kritisk (Rathje 2014). Faglig mundtlighed – et bud på en danskfaglig mundtlighedsdidaktik med feedbackperspektiv. I Christensen, V. (red.). *Feedback i danskfaget*. Dafolo.

² Olga Dysthe (1997). *Det flerstemmige klasserum. Skrivning og samtale for at lære*. Århus: Klim. Se specielt kapitel 5

³ Dysthe omtales også i Tina Høegh (2017). Mundtlighed og mundtlige tekster i danskfaget. I Ellen Krogh m.fl. *Fagdidaktik i dansk*. Frederiksberg: Frydenlund og Haugsted (se note 1) og i Helle Hvass (2017). Mundtlighed. I Jens Dolin m.fl. (red.). *Gymnasiepædagogik – en grundbog. 3. udgave*. København: Hans Reitzels Forlag

⁴ Høegh 2017:105. Se også Sverker Lindblad og Fritjof Sahlström (2000). Klasserumsforskning. En oversigt med fokus på interaktion og elever. I Jens Bjerg (red.). *Pædagogik – en grundbog til et fag*. København: Hans Reitzels Forlag

I forlængelse af bl.a. Dysthe foreslår Haugsted⁵ en mundtlighedsdidaktik og en plan for undervisning i mundtlighed, der kombinerer sprogbrugsanalyse og retorik og også inddrager praktisk argumentationsteori, og Høegh bygger en mundtlighedsdidaktik op omkring begrebet 'performance'.⁶ Høegh karakteriserer elevernes arbejde som literacy-arbejde - gennem deres performance får de mundtlig kyndighed i fag. I forlængelse af Dysthe pointerer Høegh betydningen af elevernes selvstændige undersøgende arbejde.⁷

Haugsted⁸ og Hvass⁹ opfordrer begge til at introducere til retorik i forbindelse med undervisning i mundtlighed. De peger begge på det retoriske pentagram og retorikkens fem faser. Hvass peger også på appelformerne. Aarhus Universitet og en række skoler har gennemført et udviklingsprojekt om retorikken og det mundtlige didaktik, der mundede ud i fem forløb om mundtlighed, herunder om mundtlig argumentation i fagene.¹⁰

Haugsted understreger, at til trods for den stærke vægt på mundtlighed, står den systematiske undervisning i mundtlighed svagt.¹¹ Og Helle Hvass uddyber¹²: "I det danske uddannelsessystem har vi tradition for mundtlighed i undervisningen, men ikke for undervisning i mundtlighed. Det er et problem, fordi det fører til, at vi kommer til at favorisere de elever, som har medfødt talent for at formidle mundtligt. En lille andel af eleverne i en klasse bryder sig om at tage ordet – resten har brug for undervisning i at tage det".

Det betyder også, at eleverne ved den mundtlige eksamen præsenteres for en eksamensform (den faglige samtale), som de kun i begrænset omfang er blevet undervist i og har trænet i den daglige undervisning. I den forbindelse skal man også være opmærksom på, at visse fag – specielt på htx og hhx – har mundtlig gruppeeksamen, og at nogle fag kan have gruppeforberedelse. Det øger kompleksiteten omkring den faglige samtale som eksamensform.

I danskfaget er der tradition for at introducere til mundtlighed, fx til sociolingvistik, sproglig variation, det talte sprog, den faglige samtale og mundtlig formidling.¹³ I en undersøgelse fra 2002 kan vi imidlertid læse, at "8 procent af eleverne er enige i, at der i dansk arbejdes systematisk med mundtlighed [...] mens 33 procent er uenige i udsagnet. Det er altså mindre end 10 procent af eleverne, som mener, at man i dansk arbejder systematisk med mundtligheden", selv om det "blandt lærerne er [...] 55 procent, der mener, at man i dansk arbejder systematisk med mundtlighed."¹⁴

⁵ Se note 1.

⁶ Tina Høegh (2018). "Mundtligheds-pædagogik i danskfaget". <http://www.videnomlaesning.dk/media/2409/23.pdf>. Se også Tina Høeghs Hjemmeside <https://sites.google.com/site/poetiskpaedagogik/home>

⁷ Tina Høegh (2018). *Mundtlighed og fagdidaktik*. København: Akademisk Forlag. Om undersøgende arbejde, se specielt kapitel 5.

⁸ Se note 1.

⁹ Se note 3.

¹⁰ <https://www.emu.dk/modul/retorikken-og-det-mundtliges-didaktik>

¹¹ Se note 1.

¹² Helle Hvass <https://open-tdm.au.dk/cudim/gymnasieelever-har-brug-for-undervisning-i-mundtlighed/>

¹³ <https://www.emu.dk/modul/retorikken-og-det-mundtliges-didaktik>

¹⁴ Beck og Gottlieb: Elev/student – en teoretisk og empirisk undersøgelse af begrebet studiekompetence, Gymnasieforskning 2002 <http://www.gymnasieforskning.dk/elevstudent/>

Men opgaven med at arbejde med mundtlighed ligger ikke kun i danskfaget. Det er vigtigt at alle fag tager opgaven at træne elevernes mundtlige kompetence på sig. Ikke bare fordi det er vigtigt for den mundtlige eksamen, men også fordi det er afgørende som redskab til læring i de enkelte fag. Mundtlighedsdidaktik er, som Helle Hvass skriver, fagdidaktik.¹⁵

Mundtlighed spiller også en rolle i forbindelse med det faglige samspil. I læreplanen for SRP/stx står der for eksempel: "Som en del af de flerfaglige forløb skal indgå arbejde med komplekse problemstillinger i samspil mellem fag, udvikling og vurdering af innovative løsningsforslag samt skriftlige produkter og mundtlig fremlæggelse, som peger frem mod studieretningsprojektet." Mundtlighed ses her i et proces- og progressionsperspektiv.

Ifølge Kristine Kabel er det lærerens opgave "at tilbyde eleverne relevante måder at bruge sprog på ved at synliggøre fagspecifik sprogbrug og sikre situationer hvor de kan vælge mellem flere måder at skabe betydning på med verbalsprog", og "at tilbyde elever muligheder for refleksion over de forskellige fagspecifikke måder at bruge sprog på."¹⁶

Når det gælder faget fysik skriver Jens Dolin¹⁷: "[...] logisk-abstrakte problemstillinger kræver beherskelse af et sprog og en stringens, som eleverne ikke er så fortrolige med, hvorfor de ofte har svært ved at indgå i en dialog om dem. [...] så meget des vigtigere er det at arbejde med det. At give rum til elevernes egen [...] samtale, så de kan opøve deres sprog om logisk-deduktive problemstillinger.[...] Og det sker kun gennem egen praksis."

I fremmedsprogsundervisningen spiller mundtligheden en central rolle som både mål og middel for sprogtilgængelse. Der er fokus på "det udvidede begreb *kommunikativ kompetence*, som indebærer alt det, man skal vide for at kunne bruge sproget i kontekst."¹⁸ Den kommunikative kompetence kan fx udvikles gennem produktion af podcasts, som Mette Hermann (tidligere Nørre G, nu Frederikssund Gymnasium) har anvendt i tysk.¹⁹ Også genren videoessays kan anvendes, og det ikke kun i sprogfag, men også i andre fag og i fagligt samspil.²⁰ I engelsk på stx og hf lægges

¹⁵ Se note 3.

Se også Paul Warwick og Lyn Dawes (2018). Dialogic Teaching and Learning. I *Tidsskriftet Viden om Literacy*, nr. 23. Tema: At tale for at lære. Nationalt Videnscenter for Læsning <http://www.videnomlaesning.dk/media/2409/23.pdf>

¹⁶ Kristine Kabel: Fagspecifik literacy - når elever skaber betydning i *Knudsen, Stine Kragholm og Wulff, Lone (red.): Kom ind i sproget - Flersprogede elever i fagundervisningen*

¹⁷ Jens Dolin: Dialogisk læring i fysik i *At Lære Fysik, Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie nr.19, 2001*

<http://www.gymnasieforskning.dk/laere-fysik-et-studium-gymnasieelevers-laereprocesser-fysik-22> (side 230-231)

¹⁸ Andersen, Hanne Leth, Fernández, Susana Silvia, Fristrup, Dorte og Henriksen, Birgit (2015). *Fagdidaktik i sprogfag*. København: Frydenlund (side 14ff). Se også Henriksen, Birgit (2014). Mundtlig sprogproduktion, i Andersen, Hanne Leth, Fernández, Susana, Fristrup, Dorte og Henriksen, Birgit (red.) *Fremmedsprog i gymnasiet. Teori, praksis og udsyn*. Frederiksberg: Samfundslitteratur. Se også Pedersen, Michael Svendsen (2015). Task-baseret kommunikativ sprogundervisning, i Gregersen, Anette Søndergaard (red.). *Sprogfag i forandring. Pædagogik og praksis*. 2. udgave. Frederiksberg: Samfundslitteratur. 'Kommunikative tasks' som didaktisk redskab behandles også i de foregående titler.

¹⁹ <https://www.emu.dk/modul/podcasts-i-undervisningen> - med et link videre til Mette Hermanns rapport, der bl.a. fokuserer på, hvordan elever kan anvende sprog i (forestillet) kontekst. Mette Hermann har i på FIP-kurser i foråret 2018 talt om det kommunikative sprogsyn. Se: <https://www.emu.dk/sites/default/files/Det%20kommunikative%20sprogsyn%20-%20fra%20laereplan%20til%20praksis%20-%20STX%20%2B%20Valgfag%20-Oplaeg%20-%20Mette%20Hermann.pdf>

På emu.dk findes flere eksempler på, hvordan podcasts kan anvendes i forskellige sprogfag.

²⁰ Se fx Mimi Olsen (red.) (2018). *Fagdidaktik i mediefag*, side 28 og 177-178. Frederiksberg: Frydenlund. Professionelle videoessays kan ses på <http://www.16-9.dk/kategori/videoessay/>

der i de nye læreplaner vægt på, at der skal undervises i engelsk som lingua franca. På emu findes materiale om dette.²¹

Mundtlighed udfoldes i forskellige sammenhænge og på forskellige måder i undervisningen. Hvass²² taler om mundtlige genrer. Det kan på den ene side være debat, dialog, diskussion, og på den anden side fremlæggelse, oplæg og foredrag. På emu.dk findes flere forslag til, hvordan man kan arbejde med den faglige samtale og den faglige præsentation.²³ Genrerne findes også som mundtlige eksamensgenrer, hvor de realiseres anderledes end i den dialogiske klasseundervisning, fordi overhørings- og kontrolperspektivet er mere udtalt.²⁴

Haugsted²⁵ understreger, at når man underviser i mundtlighed, er det vigtigt, at læreren sammen med eleverne opstiller kriterier for god mundtlighed, og at disse kriterier løbende diskuteres og videreudvikles. Hvass²⁶ har samme pointe og tilføjer, at en kriteriebaseret feedback kan suppleres med en lytter-orienteret feedback, hvor fokus er på, hvad lytteren fik ud af at lytte. Tale er den ene side af mønten, lytte den anden side, understreger Høegh.²⁷

Inden for temaet 'faglig mundtlighed' skal du udarbejde en problemformulering, som afgrænser og fokuserer på et eller flere aspekter ved temaet, som det bl.a. er udfoldet ovenfor. Med udgangspunkt i dit valgte problem skal du analysere og vurdere et kortere eller længere undervisningsforløb i et af dine fag eller på tværs af fag, hvor du har arbejdet med mundtlighed i undervisning og undervisning i mundtlighed. Du skal inddrage såvel almendidaktik som fagdidaktik, og dine didaktiske valg skal begrundes både teoretisk og praktisk. Se i øvrigt krav til opgaven i Studieordningen for Uddannelsen i teoretisk pædagogikum.

²¹ <https://www.emu.dk/modul/lingua-franca-i-engelsk-stx-og-hf>

²² Se note 3.

²³ Fx i følgende link (der er referencer til meget andet end dansk, selvom det er det fag, der nævnes først):

<https://www.emu.dk/modul/mundtlighed-2>

²⁴ Se note 3.

²⁵ Se note 1. Side 506ff.

²⁶ Se note 3

²⁷ Se note 3 og 6. Om at lytte, se også Lene Illum Skov (2018): At lytte for at lære – et deltagerorienteret perspektiv på lytning. I <http://www.videnomlaesning.dk/media/2409/23.pdf>